

บทที่ ๓

วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา: มหาวงศ์ ทีปวงศ์ และศาสนวงศ์

รศ.ดร.สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย
ผศ.ดร.มัน เสือสูงเนิน
ผศ.พิพัฒน์ คงประเสริฐ

วัตถุประสงค์การเรียนรู้ประจำบท

เมื่อได้ศึกษาเนื้อหาในบทนี้แล้วนิสิตสามารถ

๑. วิเคราะห์ความเป็นมา ผู้แต่ง แรงจูงใจของผู้แต่ง ลักษณะการแต่ง เนื้อหาโดยสังเขป คุณค่า และการนำมาประยุกต์ ของวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา มหาวงศ์ได้
๒. วิเคราะห์ความเป็นมา ผู้แต่ง แรงจูงใจของผู้แต่ง ลักษณะการแต่ง เนื้อหาโดยสังเขป คุณค่า และการนำมาประยุกต์ ของวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ทีปวงศ์ได้
๓. วิเคราะห์ความเป็นมา ผู้แต่ง แรงจูงใจของผู้แต่ง ลักษณะการแต่ง เนื้อหาโดยสังเขป คุณค่า และการนำมาประยุกต์ ของวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ศาสนวงศ์ได้

ขอบข่ายเนื้อหา

- วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา เรื่อง มหาวงศ์
- วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา เรื่อง ทีปวงศ์
- วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา เรื่อง ศาสนวงศ์

๓.๑ ความน่า

วรรณกรรมพระพุทธศาสนาในกลุ่มประเทศที่ประชาชนเป็นชาวพุทธ มีสืบมาอย่างต่อเนื่องทั้งการเล่าประวัติความเป็นมา บันทึกการนับถือและประวัติศาสตร์ □ □ ศาสนาของชนชาตินั้น แต่ละเรื่องมีคุณค่า เวลาผ่านไปเรื่องราววรรณกรรมทำให้คนในประเทศหรือผู้สนใจประวัติศาสตร์ได้รับองค์ความรู้ในคัมภีร์

วรรณกรรมพระพุทธศาสนาที่ศึกษาในบทนี้ มี ๓ เรื่อง คือ ๑) มหาวงศ์ ของ พระมหานามเถระและคณะบัณฑิต ๒) ที่ปวงศ์ ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง ๓) ศาสนวงศ์ ของ พระปัญญาสามี ชาวพม่า

๓.๒ วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาเรื่องมหาวงศ์

๓.๒.๑ ความเป็นมา

มหาวงศ์เป็นวรรณกรรมยอดเยี่ยมของประเทศศรีลังกา บันทึกประวัติศาสตร์ของชาวศรีลังกาตั้งแต่สมัยพระเจ้าวิชัย พ.ศ. ๑ จนถึงยุคสุญสิ้นราชวงศ์กษัตริย์ในประเทศศรีลังกาสมัยพระเจ้าสิริวิกงมะหรือศรีวิกรม พ.ศ. ๒๓๕๘ เมื่อประเทศลังกาคงเป็นเมืองขึ้นของอังกฤษ เรื่องมหาวงศ์ก็เป็นอันยุติลงเพียงเท่านั้น^{๕๖} มหาวงศ์เป็นพงศาวดารลังกาสมาบูรณแบบ ยากที่ประเทศใดมีหลักฐานเกี่ยวกับราชวงศ์ครบถ้วนจากยุคแรกจนถึงสิ้นราชวงศ์ได้อย่างมหาวงศ์ มหาวงศ์ยังเป็นตำนานว่าด้วยการประดิษฐานพระพุทธศาสนาในเกาะลังกา เรื่องพระพุทธเจ้าและพระมหาสาวกและพระราชาเริ่มตั้งแต่ยุคพระเจ้ามหาสมมติในชมพูทวีป พระเจ้าวิชัยปฐมบรมกษัตริย์เกาะลังกา จนถึงพระเจ้าสิริวิกงมะหรือศรีวิกรม ราชวงศ์สุดท้าย และเรื่องพระพุทธศาสนาที่แพร่ไปยังนานาประเทศ ลังกาเป็นประเทศที่มีวิบากกรรมไม่น้อย เพราะตกเป็นเมืองขึ้นของต่างชาติหลายต่อหลายครั้ง... โดยตกเป็นของโปรตุเกสเมื่อปี พ.ศ. ๒๐๔๘ ถึง ๒๒๐๑ รวมเวลา ๑๕๓ ปี... ก่อนตกมาเป็นของฮอลันดา จนถึงปี พ.ศ. ๒๓๓๙ รวม ๑๓๘ ปี ท้ายสุดตกเป็นเมืองขึ้นของอังกฤษอีก ๑๕๒ ปีเต็ม ๆ รวมเวลาที่ต่างชาติปกครองทั้งสิ้น ๔๔๓ ปี^{๕๗} นักประวัติศาสตร์ใช้เป็นหลักฐานอ้างอิงกันมาก โดยเฉพาะประเทศไทยซึ่งรับอิทธิพลคำสอนพระพุทธศานานิกายลังกาวงศ์โดยตรง ในบรรดาวรรณกรรมบาลีนอกจากพระไตรปิฎก อรรถกถา และฎีกา ไม่มีวรรณกรรมเรื่องใดที่ได้รับการอ้างอิงมากกว่ามหาวงศ์

ในประเทศไทย การแปลมหาวงศ์มีหลายครั้ง ที่มีหลักฐานแน่ชัด ได้แก่^{๕๘}

^{๕๖} ศิลปากร, กรม. กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์, คำนำ, วรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ เล่ม ๑, (กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, ๒๕๓๔), หน้า (๑๘-๑๙)

^{๕๗} <http://webcache.googleusercontent.com/> สืบค้นเมื่อวันที่ ๕ เมษายน ๒๕๕๔

^{๕๘} สุเทพ พรหมเลิศ, คัมภีร์มหาวงศ์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓) บทนำ (๒๔-๒๘).

ครั้งที่ ๑ แพลมหลวงศึในสมัยรัชกาลที่ ๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการแปลมหลวงศึขึ้น เมื่อจุลศักราช ๑๑๕๘ พุทธศักราช ๒๓๓๙

ครั้งที่ ๒ แพลมหลวงศึในสมัยรัชกาลที่ ๓ ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้แปลเนื้อความในมหลวงศึบางบทจารึกไว้ที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ในวิหารพระไสยาสน์ ผนังบนหน้าต่าง แบ่งเป็นห้อง มี ๓๒ ห้อง

ครั้งที่ ๓ แพลมหลวงศึสมัยรัชกาลที่ ๕ ในปีพุทธศักราช ๒๔๖๓ สมเด็จพระยาอดิราชราชานุภาพรับสั่งให้พระยาปริยัติธรรมธาดา(แพ ตาละลักษมณ์) แปลมหลวงศึเพิ่มเติมต่อจากฉบับหลวง ๒ เล่ม คือ ตั้งแต่ปริจเฉทที่ ๓๗ จนถึงปริจเฉทที่ ๖๔ รวม ๒๘ ปริจเฉท และได้ตีพิมพ์ครั้งแรกในงานพระราชทานเพลิงศพมหาอำมาตย์โท พระยาอรรณการประสิทธิ์ (คุณดิลก) เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๖๓

ครั้งที่ ๔ แปลคัมภีร์มหลวงศึ ของ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มหลวงศึฉบับนี้เป็นฉบับที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยดำเนินการ มอบหมายให้ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุเทพ พรหมเลิศ (ป.ธ. ๙, พธ.บ., ศศ.ม.) อาจารย์ประจำภาควิชาพระพุทธศาสนา คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นผู้แปล ทั้งภาค ๑ และภาค ๒ จำนวน ๙๙ บท ภาคผนวก ๖ บท รวมทั้งสิ้น ๕,๐๕๕ คาถา ฉบับนี้ถือเป็นฉบับแปลจบบริบูรณ์เป็นครั้งแรก

มหลวงศึฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ใช้ต้นฉบับของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย பிரிวรรตจากต้นฉบับของศรีลังกา พิมพ์เมื่อ พ. ศ. ๒๕๐๒ ผู้ตรวจชำระคือพระพุทฺททตเถระ ได้ต้นฉบับบาลีอักษรสิงหลจากพระอาจารย์มหาแสวง โชติปาโล ผู้อำนวยการอธิธรรมโชติกวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เจ้าอาวาสวัดศรีประวัตติ จังหวัดนนทบุรี พร้อมกับต้นฉบับที่ปริวรรตเป็นภาษาบาลีอักษรไทย ของ โสมานันตะภิกษุชาวศรีลังกา นิกายสยามวงศ์ เป็นฉบับพิมพ์ดีด จำนวน ๓๐๐ หน้ากระดาษฟูลสแก๊ป ต้นฉบับของศรีลังกา ความยาว ๙๙ บท รวมภาคผนวก ๑๐,๐๑๐ คาถา (หนึ่งหมื่นสิบคาถา) ความหนา ๗๒๘ หน้า เมื่อปริวรรตพิมพ์เป็นภาษาบาลีอักษรไทย จัดรูปเล่มความหนาประมาณ ๙๐๐ หน้ากระดาษ รวมค่านุโมทนา บทนำ ดรรชนี และอื่น ๆ ประมาณ ๑,๐๐๐ หน้า แบ่งพิมพ์ ๒ ภาค (๒ เล่มหนังสือ)

๓.๒.๒ ผู้แต่ง

ผู้แต่งมหลวงศึคือ พระมหานาม แต่งกันหลายยุคหลายคราว มีผู้แต่งหลายคน

๓.๒.๓ แรงจูงใจของผู้แต่ง

สมเด็จพระยาอดิราชราชานุภาพ ทรงอธิบายวัตถุประสงค์การแต่งมหลวงศึ ว่า เพื่อจะเรียบเรียงตำนานพระพุทธศาสนาในลังกาทวีปเป็นสำคัญ หนังสือมหลวงศึมีทั้งเรื่องพงศาวดารบ้านเมืองและเรื่องประวัติ

พระพุทธศาสนาประกอบกัน เมื่อเป็นหนังสือเก่าจึงเป็นที่นับถือกันทั้งในทางพงศาวดารบ้านเมืองแลในทางพระศาสนา โดยถือว่าเป็นหนังสือสืบอายุพระศาสนา

๓.๒.๔ ลักษณะการแต่ง

มหาวงศ์ เป็นวรรณกรรมประเภทร้อยกรอง เรียกว่า ปรัชพจน์ คือ คาถาพันธ์ มีลีลาการเรียบเรียงด้วยภาษาขงดงามสละสลวยและชัดเจน เป็นที่ยกย่องของนักปราชญ์ โดยเฉพาะ ๓๗ บทแรกได้รับการยกย่องให้เป็นวรรณกรรมที่ยอมเยียมทั้งทางภาษาและอรรถรส ข้อนี้แสดงถึงความเป็นยอดกวีของผู้แต่ง ที่แต่ง(รจนา)เป็นคาถา นับได้จำนวน ๑๐,๐๐๗ คาถา (หนึ่งหมื่นเจ็ดคาถา) กระนั้นยังมีจุนฉนิยบท (ร้อยแก้ว) ปนอยู่แห่งหนึ่ง(ไม่นับข้อความตอนจบแต่ละบท) ที่ท่านนำมาจากพระอภิธรรมปิฎก ยมก (อภิ.ย. ๓๙/๑/๑) คือตอนที่พระสีกควเถระถามปัญหาในจิตตยมกกับโมคคลีบุตรตีสสมานพ(บทที่ ๕ ข้อ ๑๔๖) ดังนั้น การที่เหล่าบัณฑิตกล่าววามหาวงศ์เป็นวรรณกรรมประเภทร้อยกรองจึงเป็นการกล่าวโดยนัยที่เรียกว่าดัพพหุลนัย ซึ่งเป็นนัยที่นำมาใช้กรณีต้องการเรียกชื่อกลุ่ม โดยเอาชื่อสมาชิกที่มีจำนวนมากกว่ามาเป็นชื่อกลุ่ม อันนี้ก็เปรียบได้กับการที่กล่าวกันว่า “ป่าไผ่” ป่าไผ่มิใช่จะมีแต่ต้นไผ่ ย่อมจะมีไม้อื่นปนอยู่บ้าง แต่เนื่องจากไม้ไผ่มีจำนวนมากกว่าต้นไม้ชนิดอื่น จึงถูกเรียกว่าป่าไผ่^{๕๙}

ประเภทฉันทลักษณ์ที่ผู้แต่งเลือกใช้ ประกอบด้วยฉันท์ ๒ ประเภท คือ ๑) มาตรการพฤติ (มตตาวฤติ) คือฉันท์ที่นับพยางค์โดยกำหนดจำนวนมาตราเป็นเกณฑ์ ๒) วรรณพฤติ (วณนพฤติ) ฉันท์ที่นับพยางค์โดยกำหนดจำนวนคำเป็นเกณฑ์

คาถาประพันธ์ในมหาวงศ์ มี ๓ ประเภท คือ

๑. สมคาถา คาถาที่มีบาททั้ง ๔ บาท ประกอบด้วยคณะ ครุ, ลหุ เหมือนกันทั้งหมด ได้แก่ กลุ่มคาถามีอินทรวีเชียร เป็นต้น ประกอบด้วยคาถามีพยางค์ตั้งแต่ ๑๑ พยางค์ ถึง ๒๒ พยางค์

๒. อหุสสมคาถา คาถามีบาทที่มีลักษณะเหมือนกันอย่างละครึ่ง คือ บาทที่(๑,๓)เหมือนกัน บาทคู่(๒,๔)เหมือนกัน ได้แก่กลุ่มอุปัชฌาคาถา (เช่นบาทที่เป็นอินทรวีเชียร บาทคู่เป็นอุปัชฌาตรีเชียร) และโอปัจฉันทสกคาถา

๓. วิสมคาถา คาถาที่มีบาททั้ง ๔ ประกอบด้วยคณะ ครุ, ลหุ แตกต่างกันได้แก่ กลุ่มคาถามีปฐยาวัตร เป็นต้น มีมากที่สุด ในมหาวงศ์

๓.๒.๕ เนื้อหาโดยสังเขป

^{๕๙} เรื่องเดียวกัน, หน้าบทนำ (๓๒).

มหาวิทยาลัยที่ศึกษาในบพนี้ เป็นฉบับแปลของ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มี ๒ ภาค ๆ ละ ๑ เล่ม ภาค
ที่ ๑ ตั้งแต่บพที่ ๑-๖๐ ภาคที่ ๒ ตั้งแต่บพที่ ๖๑-บพที่ ๙๙ ภาคผนวกบพที่ ๙๑-๙๔ จบด้วยคำสดุดีมหาวงศ์
มหาวงศ์ ภาค ๑ (เล่ม ๑)

บพที่ ๑ ตถาคตภิกขุมนะ : การเสด็จมา(เกาะลังกา)ของพระตถาคต หลังได้รับพยากรณ์จาก
พระพุทธเจ้า ๒๔ พระองค์ว่าจะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต ทรงบำเพ็ญบารมีจนได้เป็นพระสัมมา
สัมโพธิญาณ ทรงประกาศพระศาสนาแล้วเสด็จมาเกาะลังกา ๓ ครั้ง

บพที่ ๒ มหาสมมวังสะ : วงศ์ของพระเจ้ามหาสมมต พระพุทธเจ้าผู้สืบสายจากวงศ์พระเจ้ามหาสมมต
พระราชอาชวรงค์แรกยุคต้นกัป จนถึงพระเจ้าสุทโธทนะพุทธบิดา พระนางมายาพุทธมารดา

บพที่ ๓ ปฐมสังคีติ : สังคายนาครั้งที่ ๑

บพที่ ๔ ทุตติยสังคีติ : สังคายนาครั้งที่ ๒

บพที่ ๕ ตติยธัมมสังคีติ : สังคายนาครั้งที่ ๓

บพที่ ๖ วิชาคมณะ : การเสด็จมาของพระเจ้าวิชัย

บพที่ ๗ วิชาภิเสกษะ : การอภิเษกพระเจ้าวิชัย

บพที่ ๘ ปันฑุवासุเทวภิเสกษะ : การอภิเษกพระเจ้าปันฑุवासุเทพ

บพที่ ๙ อภยาภิเสก : การอภิเษกพระเจ้าอภัย

บพที่ ๑๐ ปันฑุกาภยาภิเสกษะ : การอภิเษกพระเจ้าปันฑุกาภัย

บพที่ ๑๑ เทวานัมปิยติสสาภิเสกษะ : การอภิเษกพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะ

บพที่ ๑๒ นานาเทศปสาทะ : ความเลื่อมใสจากนานาประเทศ

บพที่ ๑๓ มหินทาคมนะ : การมาของพระมหินทเถระ

บพที่ ๑๔ นครูปเวสะ : การเข้าไปสู่พระนคร(ของพระมหินท์)

บพที่ ๑๕ มหาวิหารปฏิคคหณะ : การรับมหาวิหาร

บพที่ ๑๖ เจตียปัพพตวิหารปฏิคคหณะ : การรับเจตียบรรพตวิหาร

บพที่ ๑๗ ธาตุอาคมณะ : การอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุ(มายังเกาะลังกา)

บพที่ ๑๘ มหาโพธิคหณะ : การรับต้นพระศรีมหาโพธิ์

บพที่ ๑๙ โพธิอาคมณะ : การอัญเชิญต้นพระศรีมหาโพธิ์ (มายังเกาะลังกา)

บพที่ ๒๐ เถรปรินิพพานะ : การปรินิพพานของพระเถระ

บพที่ ๒๑ ปญฺจราชกะ : พระราชา ๕ พระองค์

บพที่ ๒๒ คามณีกุมารสูติ : การประสูติของพระคามณีกุมาร

บพที่ ๒๓ โยธลาภะ : การได้ทหาร

บพที่ ๒๔ เทวภาติกยฺยทระ : การรบของกษัตริย์ ๒ พี่น้อง

บพที่ ๒๕ ทูฐคามณีวิชยะ : ชัยชนะของพระเจ้าทูฐคามณี

บพที่ ๒๖ มริจวิภูฏิววิหารมเห : งานฉลองมริจวิภูฏิววิหาร

บพที่ ๒๗ โลหปาสาทมเห : งานฉลองโลหะปราสาท

บพที่ ๒๘ มหาอุปสาธนลาภะ : การได้ปัจจัยที่ทำให้สร้างพระมหาสถูปสำเร็จ

- บทที่ ๒๙ ภูปารัมภะ : เริ่มก่อสร้างพระสถูป
 บทที่ ๓๐ ธาตุคัพภวจนะ : สร้างห้องพระบรมสารีริกธาตุ
 บทที่ ๓๑ ธาตุนิธานะ : บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ
 บทที่ ๓๒ ตุสิตปุรคมนะ : เสด็จสู่ตูลิตบุรี
 บทที่ ๓๓ ทสราชกะ : พระราชา ๑๐ พระองค์
 บทที่ ๓๔ เอกาทสราชทีปนะ : แสดงเรื่องพระราชา ๑๑ พระองค์
 บทที่ ๓๕ ทวาทสราชกะ : พระราชา ๑๒ พระองค์
 บทที่ ๓๖ ตโยทสราชกะ : พระราชา ๑๓ พระองค์
 บทที่ ๓๗ ฉราชกะ : พระราชา ๖ พระองค์
 บทที่ ๓๘ ทสราชกะ : พระราชา ๑๐ พระองค์
 บทที่ ๓๙ ราชทวยทีปนะ : แสดงเรื่องพระราชา ๒ พระองค์
 บทที่ ๔๐ อัญฐราชกะ : พระราชา ๘ พระองค์
 บทที่ ๔๑ ทิวราชกะ : พระราชา ๒ พระองค์
 บทที่ ๔๒ ฉราชกะ : พระราชา ๖ พระองค์
 บทที่ ๔๓ จตุราชกะ : พระราชา ๔ พระองค์
 บทที่ ๔๔ ติวราชกะ : พระราชา ๓ พระองค์
 บทที่ ๔๕ มาณวิมมราชะ : พระเจ้ามาณวิมมะ
 บทที่ ๔๖ ฉราชกะ : พระราชา ๖ พระองค์
 บทที่ ๔๗ ปัญจราชกะ : พระราชา ๕ พระองค์
 บทที่ ๔๘ เอกราชะ : เอกราช
 บทที่ ๔๙ ราชทวยทีปนะ : แสดงเรื่องพระราชา ๒ พระองค์
 บทที่ ๕๐ ทิวราชกะ : พระราชา ๒ พระองค์
 บทที่ ๕๑ ปัญจราชกะ : พระราชา ๕ พระองค์
 บทที่ ๕๒ ติวราชกะ : พระราชา ๓ พระองค์
 บทที่ ๕๓ ลังกาวิโลปะ : บุกลั่นเกาะลังกา
 บทที่ ๕๔ ฉราชกะ : พระราชา ๖ พระองค์
 บทที่ ๕๕ โรหนาราตีวิชยะ : ชัยชนะเหนือข้าศึกที่โรหนะชนบท
 บทที่ ๕๖ อนุรธาปุราภิคมนะ : เสด็จกลับกรุงอนุรธาปุระ
 บทที่ ๕๗ สังคหกรรมะ : บำเพ็ญการสงเคราะห์
 บทที่ ๕๘ โลกศาสนสังคหกรรมะ : สงเคราะห์ประชาชนและพระพุทธศาสนา
 บทที่ ๕๙ จตุราชจริยนิทเทส : แสดงเรื่องพระจริยาของพระราชา ๔ พระองค์
 บทที่ ๖๐ กุมารโทยะ : ประสูติพระกุมาร

มหาวงศ์ ภาค ๒ (เล่มที่ ๒)

บทที่ ๖๑ สังข์ตถลปิฎกนิคมณะ : มุ่งสู่สังข์ตถลปิฎก เมื่อพระเจ้ามานาภรณ์ครองราชย์ ณ สังข์ตถลนคร สวรรคต พระภคินีคือกิตติสิริเมฆกับสิริวัลลภมายังสังข์ตถลนคร กิตติสิริเมฆขึ้นครองราชย์สืบต่อพระเจ้ามานาภรณ์ รับสั่งให้สิริวัลลภกับปรักกมพาหุ รัตนาดีเทวี และพระธิดาคือมิตตาและปภาวดี ไปครองมหานาคหุลปุระ สิริวัลลภเลี้ยงดูปรักกมพาหุอย่างดี เมื่อเจริญชันษาจัดพิธีโสกันต์เจ้าชาย และมอบมิตตาให้พระราชโอรสมานาภรณ์

บทที่ ๖๒ ปรหมัตถลาภนิคมณะ: มุ่งสู่อาณาจักรอื่น

บทที่ ๖๓ เสนาปติวธะ : แผนการประหารเสนาบดี

บทที่ ๖๔ ปรหมัตถลปวัตตนิณณยะ: สำรองเหตุการณ์ในอาณาจักรอื่น

บทที่ ๖๕ มหาทิปาทมหุสสะวะ: พิธีสมโภชตำแหน่งพระมหาทิปาท

บทที่ ๖๖ สรัชชสมิทธิกรณะ: สร้างความรุ่งเรืองแก่ราชอาณาจักร

บทที่ ๖๗ ผลธนสังคหะ : รวบรวมไพร่พลและทรัพย์สมบัติ

บทที่ ๖๘ รัชชทานะ: พระราชทานราชสมบัติ

บทที่ ๖๙ ตีราชกะ: พระราชา ๓ พระองค์

บทที่ ๗๐ อภิเชกมังคลนิทเทส : พรรณนาพระราชพิธีรัชมังคลาภิเษก

บทที่ ๗๑ ปุรัตติปุฎกสังขรณนิทเทส: พรรณนาการปฏิสังขรณ์บุพัตถินนคร

บทที่ ๗๒ ทาสฐาตมหนิทเทส : พรรณนาพิธีการสมโภชพระธาตุเขี้ยวแก้ว

บทที่ ๗๓ โรหนภัญชนะ: รุกรานโรหณะชนบท

บทที่ ๗๔ ราชีนาปุคคหนิทเทส: พรรณนาการยึดครองเมืองราชินีนา

บทที่ ๗๕ ปันธุรัฐวิชัยยะ : ชัยชนะเหนือแคว้นปันธุ

บทที่ ๗๖ วิหารการาปนะ : สร้างพระวิหาร

บทที่ ๗๗ อูยานาติกการาปนะ : สร้างพระราชอุทยานเป็นต้น

บทที่ ๗๘ โสฬสราชกะ : พระราชา ๑๖ พระองค์

บทที่ ๗๙ เอกราชกะ : เอกราช

บทที่ ๘๐ ทาสฐาตปุฎกาทิยัสสนะ : พระธาตุเขี้ยวแก้วแสดงปาฏิหาริย์

บทที่ ๘๑ เวริราชวิชัยนิทเทส : เรื่องพิชิตพระไพรีราช

บทที่ ๘๒ สาสนปการกรณะ : สร้างอุปการคุณแก่พระพุทธศาสนา

บทที่ ๘๓ วิวิธกุสภกรณะ : บำเพ็ญพระราชกุศลต่างๆ

บทที่ ๘๔ วิวิธกุสภการาปนะ : ส่งเสริมให้บำเพ็ญกุศลต่างๆ

บทที่ ๘๕ รัชชการาโรปนะ : ปลงพระราชภาระ

บทที่ ๘๖ ปุฎการาปนะ : สร้างพระนคร

บทที่ ๘๗ อภิเชกมังคลาภิเษก : เรื่องพระราชพิธีรัชมังคลาภิเษก

บทที่ ๘๘ วิชัยพาหุอาทิสฐราชที่ปนะ : เรื่องพระราชา ๘ พระองค์มีพระเจ้าวิชัยพาหุเป็นต้น

บทที่ ๘๙ ปรักกมภูษาทิจตุราชที่ปนะ : เรื่องพระราชา ๔ พระองค์มีพระเจ้าปรักกมพาหุเป็นต้น

บทที่ ๙๐ ชยพาหุอาทิสฐราชที่ปนะ : เรื่องพระราชา ๙ พระองค์มีพระเจ้าชยพาหุเป็นต้น

บทที่ ๙๑ มายาธนุวราชชาติทิวราชที่ปนนะ : เรื่องพระราชา ๒ พระองค์มีพระเจ้ามายาธนูเป็นต้น
 บทที่ ๙๒ วิมลธัมมราชที่ปนนะ : เรื่องพระเจ้าวิมลธัมมะ (วิมลธัมมสุริยะ)
 บทที่ ๙๓ เสนารตนราชที่ปนนะ : เรื่องพระเจ้าเสนารตนะ
 บทที่ ๙๔ ราชสีหราชที่ปนนะ : เรื่องพระเจ้าราชสีหะ
 บทที่ ๙๕ วิมลธัมมาทิวราชที่ปกะ : เรื่องพระราชา ๒ พระองค์มีพระเจ้าวิมลธัมมะเป็นต้น
 บทที่ ๙๖ สิริวิชัยราชสีหที่ปนนะ : เรื่องพระเจ้าสิริวิชัยราชสีหะ
 บทที่ ๙๗ อภิเชกมังคลาที่ปนนะ : เรื่องพิธีรัชมังคลาภิเษก
 บทที่ ๙๘ กิตติสิริราชสีหที่ปนนะ : เรื่องพระเจ้ากิตติสิริราชสีหะ
 บทที่ ๙๙ สีนพรัชชัตตตถกมะ: สิ้นสุดราชวงศ์สีหล
 ภาคผนวกต่อบทที่ ๙๒ เรื่องพระเจ้าวิมลธัมมะ(วิมลธัมมสุริยะ)(ต่อ ๑)
 ภาคผนวกต่อบทที่ ๙๑ เรื่องพระราชา ๒ พระองค์มีพระเจ้ามายาธนูเป็นต้น
 ภาคผนวกต่อบทที่ ๙๒ เรื่องพระเจ้าวิมลธัมมะ (วิมลธัมมสุริยะ)(ต่อ ๒)
 ภาคผนวกต่อบทที่ ๙๒ เรื่องพระเจ้าวิมลธัมมะ (วิมลธัมมสุริยะ)(ต่อ ๓)
 ภาคผนวกต่อบทที่ ๙๓ เรื่องพระเจ้าเสนารตนะ
 ภาคผนวกต่อบทที่ ๙๔ เรื่องพระเจ้าราชสีหะ

๓.๒.๖ คุณค่า

มหาวงศ์ มีคุณค่าดังนี้

๑. ด้านวรรณศิลป์ มหาวงศ์เป็นบทประพันธ์ร้อยกรอง(คาถาพันธ์) ลีลาสำนวนเรียบเรียงด้วยภาษางดงามสละสลวยและชัดเจน เป็นที่ยกย่องของนักปราชญ์ เป็นวรรณกรรมที่ยอดเยี่ยมทั้งทางภาษาและอรรถรส แสดงถึงความเป้นสุดยอดของผู้แต่งที่แต่งเป็นคาถาล้วน จำนวน ๑๐,๐๐๗ คาถา ประเภทวิสมคาถาหรือกลุ่มคาถาปฐยาวัตรประกอบด้วยลักษณะฉันทกลุ่มอนุภุภุฉันท คือ ฉันทที่มีบาทละ ๘ พยางค์ นับได้จำนวน ๙,๘๗๘ คาถา และคาถาประเภทสมคาถาคือ วสันตติลก สัทธา อินทวิเชียร อุเปนทวิเชียร อินทรวงศ์ วัณฐุระ ส่วนที่เหลือเป็นคาถาประเภทอัทสมคาถาคือ ฝ่ายมาตราพฤติ ได้แก่ โอปัจฉันทสกคาถา ฝ่ายวรรณพฤติ ได้แก่ อุปชาติคาถาบางอย่าง นับว่าเป็นแบบอย่างของนักกวีในยุคหลังได้อย่างดียิ่ง

๒. ด้านเนื้อหาสาระและการนำเสนอ มหาวงศ์แสดงวงศ์ของพระพุทธเจ้าและพระสาวก สืบมาตั้งแต่พระเจ้ามหาสมมติ เป็นต้น มีเรื่องราวการเสด็จมายังเกาะลังกา ตำนานการประดิษฐานพระพุทธศาสนาในเกาะลังกา พระพุทธศาสนาแพร่ไปสู่นานาประเทศ ถือว่าเป็นวรรณกรรมดีเยี่ยม เป็นพงศาวดารสมบูรณ์ที่สุดของลังกา นักประวัติศาสตร์อาศัยเป็นหลักฐานอ้างอิงมากในประเทศไทยซึ่งได้รับอิทธิพลพระพุทธศาสนานิกายลังกาวงศ์โดยตรง บรรดาวรรณคดีบาปอื่นนอกจากพระไตรปิฎก อรรถกถา และฎีกาแล้วคงไม่มีวรรณกรรมไหน

ที่สำคัญและได้รับการอ้างอิงถึงมากไปกว่าคัมภีร์มหาวงศ์^{๖๐} การนำเสนอมหาวงศ์เป็นบทประพันธ์ร้อยกรองคาถาพันธ์ มีลีลาสำนวนการเรียบเรียงด้วยภาษาขงดงามสละสลวย

๓. ด้านสังคม มหาวงศ์เป็นแบบอย่างสังคมด้านการทะนุบำรุงประเทศชาติและพระศาสนา การบำรุงบิดามารดา การเลี้ยงดูอบรมบุตรธิดา การรักษาประเพณี การปฏิบัติต่อกันระหว่างญาติมิตร การส่งเสริมศีลของผู้บริหาร เช่นในบทที่ ๔๖ พระเจ้ายกัสสะปะที่ ๓ ปกครองประเทศเหมือนบิดาปกครองบุตร ส่งเสริมให้คฤหัสถ์และบรรพชิตปฏิบัติตามหน้าที่ของตน ห้ามฆ่าสัตว์ตัดชีวิต บำเพ็ญพระราชกุศลเป็นอันมาก

๒.๗ การนำมาประยุกต์

มหาวงศ์เป็นพงศาวดารของชาวลังกา ผู้ศึกษาพงศาวดารลังกาย่อมได้ประโยชน์จากการศึกษามหาวงศ์ อย่างไรก็ดี การแต่งมหาวงศ์มีความสำคัญต่อวิถีที่นำรูปแบบมาประยุกต์กับการประพันธ์วรรณกรรมพระพุทธศาสนา ภาษาบาลี วรรณกรรมพุทธศาสนาภาษาพื้นเมืองหลายเรื่องได้รับแรงบันดาลใจจากมหาวงศ์ เช่น ไตรภูมิพระร่วง สารัตถสังคหะ ชินกาลมาลี สังคีตยวงค์ ชินกาลมาลี เป็นต้น นอกจากนี้ ชาวพุทธสามารถนำหลักธรรมและหลักการปกครองในมหาวงศ์มาประยุกต์กับการดำเนินชีวิตให้เกิดสุขสันติ ในด้านส่วนตัว ด้านครอบครัว ด้านสังคมประเทศชาติและด้านพระศาสนา

๓.๓ วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาเรื่องทีปวงค์

๓.๓.๑ ความเป็นมา

วรรณกรรมบาลีส่วนใหญ่ท้ายคำ ใช้ “วังสะ” หรือ “วงส์” นักวิชาการเรียกวรรณกรรมบาลีประเภทนี้ว่าพงศาวดาร ทีปวงค์เป็นพงศาวดาร พงศาวดารบาลีเก่าที่สุดของประเทศศรีลังกา คำว่าทีปวงค์ มีคำแปลสื่อความว่าวงศ์รุ่งเรืองเช่นดวงประทีปหรือวงศ์ดุจดวงประทีป แต่ทีปวงค์ในที่นี้ความหมายมากกว่าจะว่าด้วยวงศ์ชาวเกาะลังกา แต่ควรหมายถึงคัมภีร์ที่ว่าด้วยเรื่องของวงศ์ที่รุ่งเรืองเช่นดวงประทีปหรือวงศ์ที่เป็นดุจดวงประทีป อันเป็นวงศ์แห่งพระพุทธเจ้า วงศ์แห่งพระเจ้ามหาสมมุติ ซึ่งเป็นวงศ์แห่งพระราชาทั้งหลาย^{๖๑}

ทีปวงค์ฉบับเดิมเป็นภาษาบาลีอักษรสิงหล ต่อมาได้ปริวรรตเป็นอักษรอื่น ๆ เช่น อักษรขอม อักษรพม่า อักษรโรมัน เป็นต้น สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร พบคัมภีร์ทีปวงค์อักษรขอมภาษาบาลี ฉบับรองทรง ไม่พบหลักฐานว่าปริวรรตอักษรสิงหลเป็นอักษรขอมเมื่อใด อาศัยอยู่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ส่วนประวัติคัมภีร์ทีปวงค์ในประเทศตะวันตก เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๒ เฮร์มานน์ โอลเดนเบิร์ก (Hermann Oldenberg) (พ.ศ. ๒๓๗๙-๒๔๖๓) ชาวเยอรมัน ได้ชำระคัมภีร์ทีปวงค์จากอักษรสิงหลและอักษรพม่าภาษาบาลีถ่ายทอดเป็นอักษรโรมันภาษาบาลี พร้อมทั้งแปลเป็นภาษาอังกฤษ^{๖๒}

^{๖๐} สุเทพ พรหมเลิศ, เรื่องเดียวกัน, บทนำ(๘-๙).

^{๖๑} กรมศิลปากร, อธิบาย, **พระคัมภีร์ทีปวงค์** : ตำนานว่าด้วยการประดิษฐานพระพุทธศาสนาในลังกาทวีป, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท เอดิสัน เพรส โปดักส์ จำกัด, ๒๕๕๗), หน้า (๑๐) - (๑๑).

^{๖๒} อ่างใน เรื่องเดียวกัน, หน้า (๑๑) - (๑๒).

ในประเทศไทย ที่ปวงศ์มี ๒ สำนวนแปล คือ สำนวนของนายปู่ย แสงฉาย และคณะ พิมพ์เผยแพร่โดย กรมศิลปากร และ สำนวนของภิกษุณีธัมมันทา (รองศาสตราจารย์ ดร. ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์) แปลจาก ภาษาอังกฤษของ เฮอร์มานน์ โอลเดนเบิร์ก (Hermann Oldenberg)^{๖๓}

๓.๓.๒ ผู้แต่ง

ไม่ระบุชื่อผู้แต่งที่ปวงศ์ เชื่อกันมาว่าผู้แต่งน่าจะมีหลายคนร่วมกันแต่ง แต่งหลายรุ่นสืบกันมา สันนิษฐานว่าอาจใช้การสวดในลักษณะมุขปาฐะจดจำกันมาจึงได้จดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร บางมติ สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นพระเถระรูปใดรูปหนึ่งในสำนักมหาวีหาร เมืองอนูราชะ สีหฬทวีป เป็นผู้แต่ง

ฮิวจ์ เนวิลล์ (Hugh Nevel) (พ.ศ.๒๓๙๑-๒๔๔๐) ชาวอังกฤษ ศึกษาวัฒนธรรมศรีลังกาอ้างสิทธิ์มวังสะ สันนิษฐานว่า ผู้แต่งที่ปวงศ์เป็นภิกษุณี โดยพระราชธิดามหिलाได้เรียบเรียงตำนานลังกาว่าด้วยครอบครัวของตนเองพร้อมกับบันทึกเหตุการณ์อื่น ซึ่งได้รับมอบสืบทอดมาจากพระนางสังฆมิตตาเถรีและคณะ สมัยต่อมาพระสิวลตาเถรีและพระมหาสุททาเถรี ชาวอินเดียดำเนินปรับปรุงขึ้นใหม่ และอาจเป็นไปได้ว่าข้อมูลเหล่านี้ได้เรียบเรียงเป็นภาษาบาลีดั้งเดิม โดยมีได้ปรับปรุงแก้ไขสำนวน จากนั้นเติมแต่งโดยพระนางมิตตาเถรี สมัยต่อมาปรับปรุงอีกครั้งโดยพระสันหาเถรีและพระสมุททาเถรี^{๖๔} ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ มีความเห็นว่า ผู้แต่งที่ปวงศ์เป็นภิกษุณี เห็นได้จากเนื้อหาในที่ปวงศ์ให้รายละเอียดและความสำคัญภิกษุณี ในขณะที่มหาวงศ์ผู้แต่งเป็นภิกษุคือพระมหานามเถระ จึงได้ตัดรายละเอียดและความสำคัญของภิกษุณีออกไป^{๖๕} เมื่อศึกษาเนื้อหาและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง เหตุการณ์ในที่ปวงศ์สิ้นสุดในรัชสมัยพระเจ้ามหาเสน (พ.ศ.๘๑๙-๘๔๖) ระบุว่า พระเจ้ามหาเสนทรงครองราชย์เป็นเวลา ๒๗ ปี ในมหาวงศ์เล่าว่าพระเจ้าธาตุนเสน (พ.ศ.๒๐๐๑-๒๐๒๐) โปรดเกล้าฯให้อ่านที่ปวงศ์ในงานฉลองพระมหินทเถระซึ่งเชื่อกันว่าที่ปวงศ์เขียนเสร็จแล้ว รวมทั้งพระพุทโธเสสได้อ้างถึงคัมภีร์ที่ปวงศ์เป็นข้อมูลประกอบคำอธิบายหลายครั้ง อาจกล่าวได้ว่า คัมภีร์ที่ปวงศ์แต่งขึ้นระหว่างหลังรัชสมัยพระเจ้ามหาเสน-สมัยพระเจ้าธาตุนเสน ประมาณกลางพุทธศตวรรษที่ ๙ - ปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๐^{๖๖}

๓.๓.๓ แรงจูงใจของผู้แต่ง

ที่ปวงศ์แต่งก่อนมหาวงศ์ เป็นทั้งพงศาวดารและประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในเกาะลังกา ความประสงค์จะบันทึกเหตุการณ์ในประเทศศรีลังกา สิ่งนี้คือแรงจูงใจของผู้แต่ง

๓.๓.๔ ลักษณะการแต่ง

ที่ปวงศ์แต่งประมาณพุทธศตวรรษที่ ๙ เป็นร้อยกรองแบบมหากาพย์ ได้ข้อมูลจากอรรถกถาและสีลวิงส์ตถกถาของสำนักมหาวีหาร นำมาแต่งเป็นภาษาบาลี คำประพันธ์ที่ปวงศ์เป็นร้อยกรอง ที่เรียกว่าปัชชพินธะ หรือ คาถาพินธะ ลีลาการเรียบเรียงด้วยภาษางดงามสละสลวยและชัดเจน เป็นวรรณกรรมยอดเยี่ยมทั้งด้านภาษาและอรรถรส แต่งเป็นคาถามี ๒๑ ปริจเฉท ๒๑ ภาณวาร รวมทุกปริจเฉทมีคาถา ๑๓๑๑ คาถา ในปริจเฉทที่ ๑๒ มีฉุณณียบท(ร้อยแก้ว) รวมอยู่ด้วย

^{๖๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า (๒๓) - (๒๔)

^{๖๔} เรื่องเดียวกัน หน้า (๑๒) - (๑๓)

^{๖๕} อ้างแล้ว หน้า (๑๓)

^{๖๖} อ้างแล้ว หน้า (๑๔)

บรรดาผู้รู้กล่าวว่าที่ปวงค์เป็นวรรณกรรมร้อยกรอง เพราะมีร้อยแก้วอยู่เพียงเล็กน้อย ในทางภาษาบาลีเรียกว่ากล่าวโดยศัพท์พหุหลันย หรือ เยภยณันย คือ เรียกชื่อตามสิ่งที่มีมากเป็นหลัก สำหรับคำประพันธ์หรือคาถาที่ผู้แต่งเลือกท่านใช้ตามลักษณะฉันทลักษณ์ ๒ ประเภท ตามฉันทภาษาบาลี ที่ชื่อว่า วุตโตทัย ได้แก่

๑. มาตรการพฤติ คาถาที่นับมาตรา แต่งกำหนดมาตราแต่ละบาท มี ๒๖ คาถา คือ อริยาชาติ ๖, คีติชาติ ๔, เวตาลีชาติ ๙ และ มัตตาสมกชาติ ๗ คาถา เป็นต้น

๒. วรรณพฤติ คาถาที่นับพยางค์ แต่งกำหนดพยางค์แต่ละบาท มี ๘๒ คาถา คือ สมคาถา ๖๑, อัทรสมคาถา ๑๑, วิสมคาถา ๑๐ เป็นต้น

คาถาวรรณพฤติมี ๓ อย่าง ได้แก่

๑. สมคาถา คือ คาถาที่มีลักษณะเสมอกันทั้ง ๔ บาท กล่าวคือ คณะ หรือ ครุ ลหุ ในบาททั้ง ๔ เหมือนกันหมด ได้แก่ คาถา ๖๑ ชนิด มีตนมัชฌมาคาถา เป็นต้น

๒. อัทรสมคาถา คือ คาถาที่มีลักษณะเสมอกันครึ่งหนึ่ง กล่าวคือ บาทที่ ๑ เหมือนกับบาทที่ ๓ และ บาทที่ ๒ เหมือนกับบาทที่ ๔ ได้แก่ คาถา ๑๑ ชนิด มีอุปจิตตคาถา เป็นต้น

๓. วิสมบาท คือ คาถาที่มีลักษณะต่างกันทั้ง ๔ บาท ได้แก่ คาถา ๑๐ ชนิด มีวัตตคาถา และปฐยาวัตรคาถา เป็นต้น

ในที่ปวงค์ มีคาถาปรากฏอยู่ ๓ ประเภท คือ

วิสมคาถา คือ คาถาที่มีคณะไม่เสมอกัน กล่าวคือ บาททั้ง ๔ ในคาถา ไม่จำกัดคณะที่แน่นอน

ได้แก่ กลุ่มคาถาที่มีปฐยาวัตร เป็นต้น ซึ่งมีมากที่สุดในที่ปวงค์

สมคาถา คือ คาถาที่มีครุลหุเสมอกันทั้ง ๔ บาท ได้แก่ กลุ่มคาถาที่มี อินทวิเชียร เป็นต้น ซึ่งประกอบด้วยคาถาที่มีพยางค์ตั้งแต่ ๑๑ พยางค์ ถึง ๑๓ พยางค์

อัทรสมคาถา คือ คาถาที่มีคณะเสมอกันครึ่งคาถา ได้แก่ กลุ่มอุปชาติคาถา (เช่น บาทที่ เป็นอินทวิเชียร บาทคู่ เป็นอุปเนทวิเชียร) เป็นต้น

ที่ปวงค์ประดับด้วยคาถาประเภทวิสมคาถาที่เรียกว่าปฐยาวัตร ซึ่งอยู่ในอนุฎฐกฉันท คือฉันทที่มีบาทละ ๘ พยางค์ที่นับได้ ๑,๒๖๒ คาถา และส่วนที่เหลือประดับด้วยคาถาประเภทสมคาถา คือ วสันตติลก อินทวิเชียร อุปเนทวิเชียร อินทรวงศ์ อุปชาติคาถา บางอย่างมี ๔๙ คาถา

คาถาในที่ปวงค์ทั้งหมดเป็นคาถาประเภทวรรณพฤติ ข้อนี้ชี้ให้เห็นความนิยมของกวีในการเขียนงานวรรณกรรมร้อยกรอง ที่โดยส่วนมากมักจะยึดคาถาประเภทวรรณพฤติเป็นหลัก เพราะการร้อยกรองวรรณพฤติ โดยเฉพาะกลุ่มปฐยาวัตรนั้นมีกฎข้อจำกัดน้อยกว่ามาตรการพฤติ จึงทำได้ง่ายกว่า และมีทำนองที่สละสลวยกว่า

ที่ปวงค์ทุกฉบับขึ้นต้นด้วยประณามคาถาว่า “นมตถุ สพพขณญาย.....” จบด้วย “...ที่ปวงค์สวณณนา นิฎฐิตา” ส่วนที่ปวงค์ฉบับที่เฮอร์มานน์ โอลเดนเบิร์ก (Hermann Oldenberg) ตรวจชำระ ขึ้นต้นด้วยประณามคาถาว่า “นโม ตสสุ ภควโต อรหโต สมมา สมพุทฺธสส” จบด้วย “ที่ปวงค์สวณณนา นิฎฐิตา นิพพานปจฺจโย โหตุ”^{๖๗}

^{๖๗} อ้างแล้ว หน้า (๒๓)

๓.๓.๕ เนื้อหาโดยสังเขป

ที่ปวงศัฉบับเดิมเป็นร้อยกรองภาษาบาลี มี ๒๒ ภาณวาร นักวิชาการเชื่อว่าที่ปวงศัได้ปรับปรุงเป็นมหาวงศ์ในเวลาต่อมา เนื้อหาในสองคัมภีร์มีเรื่องการสืบราชวงศ์ของพระเจ้าสมมุติวาเป็นต้นวงศ์ของพระสิทธัตถะและวงศ์พระราชาทังหลาย รวมทั้งกษัตริย์ในลังกาตั้งแต่พระเจ้าปณชกะราชวงศ์ลำดับที่ ๕ ที่สืบทอดมาจากศากยวงศ์

ที่ปวงศัที่ศึกษาในฉบับนี้ คือฉบับกรมศิลปากร พิมพ์เผยแพร่เมื่อพุทธศักราช ๒๕๕๗ มี ๒๒ ภาณวาร ความสังเขป ดังนี้

- ภาณวารที่ ๑ อารัมภกถา พระพุทธเจ้าเสด็จมาลังกาครั้งที่ ๑
- ภาณวารที่ ๒ พระพุทธเจ้าเสด็จมาลังกาครั้งที่ ๒ และครั้งที่ ๓
- ภาณวารที่ ๓ วงศ์ของพระเจ้ามหาสมมุตติ
- ภาณวารที่ ๔ การสังคายนาครั้งที่ ๑ และครั้งที่ ๒
- ภาณวารที่ ๕ อัจฉริยวาทและการสืบทอดพระธรรมวินัย
- ภาณวารที่ ๖ พระเจ้าอโศกทรงสร้างพระวิหาร ๘๔,๐๐๐ แห่ง
- ภาณวารที่ ๗ ฉลองพระวิหาร ๘๔,๐๐๐ แห่ง และสังคายนาครั้งที่ ๓
- ภาณวารที่ ๘ พระโมคคัลลิตบตรส่งพระเถระไปเผยแผ่พระศาสนาในดินแดนต่าง ๆ
- ภาณวารที่ ๙ พระเจ้าวิชัยเสด็จไปลังกา
- ภาณวารที่ ๑๐ พระเจ้าปณชกะต้นวงศ์ของพระเจ้ามหาสมมุตติในลังกา
- ภาณวารที่ ๑๑ พระเจ้าเทวานัมปิยติสสรราชากิเชกครั้งที่ ๒
- ภาณวารที่ ๑๒ พระมหินทเถระไปลังกา
- ภาณวารที่ ๑๓ พระเจ้าเทวานัมปิยติสสถวายมหาเมฆวโนทยานเป็นอารามสงฆ์
- ภาณวารที่ ๑๔ รับเจติยบรรพตมหาวิหาร
- ภาณวารที่ ๑๕ อัญเชิญพระบรมธาตุไปลังกา
- ภาณวารที่ ๑๖ อัญเชิญไม้ศรีมหาโพธิ์ไปลังกา
- ภาณวารที่ ๑๗ ประดิษฐานพระพุทธศาสนาในภัทรกัปในลังกา
- ภาณวารที่ ๑๘ ข้อความเบ็ดเตล็ดในลังกา
- ภาณวารที่ ๑๙ จำนวนพระเถระที่ไปลังกา
- ภาณวารที่ ๒๐ ลำดับพระราชาทังในลังกาสร้างถาวรวัตถุ
- ภาณวารที่ ๒๑ พระเจ้าอภัยเสด็จเข้าทอดพระเนตรห้องพระธาตุ และพระราชศรัทธาของพระเจ้าลังกาต่างพระองค์

ภาณวารที่ ๒๒ พระสถูปวิหารที่พระเจ้าลังกาต่างพระองค์สร้างไว้

๓.๓.๖ คุณค่า

ที่ปวงศั มีคุณค่าดังนี้

๑. ด้านวรรณศิลป์ ที่ปวงศัเป็นบทประพันธ์ร้อยกรอง เป็นคาถาพันซ์ จำนวน ๑๓๑๑ คาถา ลีลาสำนวนการเรียบเรียงด้วยภาษาขงดงามสละสลวยและชัดเจน เป็นที่ยกย่องของผู้รู้แม้จะไม่เทียบเท่ามหาวงศ์

ก็ตาม แต่นับว่าเป็นวรรณกรรมยอดเยี่ยมทั้งด้านภาษาและอรรถรส ทั้งยังเป็นแบบอย่างให้แก่มหาวงศ์หลายเรื่องที่ตั้งขึ้นภายหลัง แสดงถึงความเป็นอัจฉริยะของผู้แต่ง

ร้อยกรองในที่ปวงค์เป็นวรรณคดี ซึ่งชี้ให้เห็นค่านิยมของกวีในการเขียนวรรณกรรมร้อยกรอง ที่ส่วนมากยึดคาวรรณคดีเป็นหลัก เพราะการร้อยกรองวรรณคดีโดยเฉพาะกลุ่มปี่ยาววัตรมีกฎข้อจำกัดน้อยกว่ามาตราพद्य ทำได้ง่ายกว่าและมีทำนองสละสลวยกว่า จึงเป็นแบบอย่างของนักกวีในยุคต่อมา

๒. ด้านเนื้อหาสาระและวิธีการนำเสนอ ที่ปวงค์แสดงวงศ์ของพระสิริธิดะ และเป็นวงศ์ของพระราชามีตั้งแต่พระเจ้ามหาสมมติเป็นต้นมา เรื่องพระพุทธรเจ้าเสด็จมายังลังกา ดำเนินว่าด้วยการประดิษฐานพระพุทธรศาสนาในเกาะลังกา เรื่องพระพุทธรศาสนาแพร่ไปยังนานาประเทศหลังสังคายนาครั้งที่ ๓ และประวัติศาสตร์ลังกา รวมทั้งพิธีกรรมศาสนา เช่น การฉลองเสนาสนะสงฆ์ การบูชาพระธาตุและการบูชาต้นศรีมหาโพธิ์เป็นต้น

๓. ด้านสังคม ที่ปวงค์เป็นแบบอย่างทางสังคมหลายด้าน การทะนุบำรุงประเทศชาติพระศาสนา การดูแลบิดามารดา การอบรมเลี้ยงดูบุตรธิดา การรักษาประเพณี การปฏิบัติระหว่างญาติมิตร การส่งเสริมศีลของผู้บริหาร การทะนุบำรุงพระศาสนาของพระมหากษัตริย์ลังกา

๓.๓.๗ การนำมาประยุกต์

การแต่งที่ปวงค์ มีอิทธิพลต่อกวีที่นำมาเป็นรูปแบบการประพันธ์วรรณกรรมบาลีเช่นเดียวกับมหาวงศ์ วรรณกรรมพุทธศาสนาภาษาพื้นเมืองเช่น ไตรภูมิพระร่วง สารัตถสังคหะ ชินกาลมาลี สังคีตยวงศ์ ชินกาลมาลี เป็นต้น รับบรูปแบบการแต่งมาจากที่ปวงค์และมหาวงศ์ ชาวพุทธสามารถนำหลักธรรมและหลักการปกครองในคัมภีร์ดังกล่าวมาประยุกต์กับการดำเนินชีวิตได้ ทั้งด้านส่วนตัว ด้านครอบครัว ด้านสังคมประเทศชาติและด้านพระศาสนา

๓.๔ วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาเรื่องศาสนวงศ์

๓.๔.๑ ความเป็นมา

ผู้แต่งศาสนวงศ์หวังให้ชาวต่างชาติได้ประโยชน์จึงแต่งศาสนวงศ์ มีบันทึกว่าภิกษุชาวต่างชาติ โดยเฉพาะที่มาจากเกาะสีหะคือท่านจิตรญาณ ผู้ส่งพระอังคินทรีย์ พระสรณังกรผู้ปรารถนาให้พระสังฆมณีนคงและพระสุมังคลโชติผู้มีศีลบริสุทธ์ และภิกษุอื่น ๆ ขอร้องให้แต่งเรื่องประวัติพระศาสนา ความจริงประวัติศาสนาที่โบราณจารย์แต่งมีอยู่แล้วเป็นภาษาพม่า จึงไม่มีประโยชน์แก่ชาวต่างชาติ เหตุนี้จึงได้แต่งศาสนวงศ์เป็นภาษามคธ สอบทานฉบับที่โบราณจารย์แต่งภาษาพม่า ศาสนวงศ์ดุจสะพานเชื่อมสารธรรมในพระไตรปิฎก ประวัติพระศาสนา และภูมิศาสตร์ด้านการเผยแผร์พระพุทธศาสนา

๓.๔.๒ ผู้แต่ง

ชาติภูมิ ผู้แต่งศาสนวงศ์ คือ พระปัญญาสามี (สิริกวีธช มหาธรรมราชาธิราชครู) ชาวพม่า

อุปสมบท อุปสมบท ๕ พรรษา เป็นศิษย์ของพระเถระโณยยธรรมา วิวังสิริปวารลังกา ธรรมเสนาปติ มหาธรรมราชาธิราชครู ผู้เชี่ยวชาญปริยัติ มีปัญญาเฉียบแหลม ลุ่มลึก เทศน์ไพเราะ เคารพต่อผู้เจริญ มีรูปทรงงามเลิศ เป็นสัมมาวาหะ ภิกษุชาวพม่าเคารพนับถือท่าน พระราชาสถาปนาท่านเป็นพระสังฆราช

ผลงาน ผู้แต่งกล่าวว่าคัมภีร์ที่ท่านแต่งหลายคัมภีร์ (พ.ศ. ๒๓๘๙) สมัยพระเจ้าสิริปวราทิตย์วิษยานันตยสมหารมราชราชาธิราช

-พระธรรมราชาและพระอัครมเหสี ขอร้องให้แต่งคัมภีร์สีลกถาและคัมภีร์อุบายกถา

-อุบาสกทีศปาโมกข์อาจารย์ของพระราชชา ขอร้องให้แต่งคัมภีร์อักษรวิโสณีนีและคัมภีร์อาปัตติ

วินิจฉัย

-พระสังฆราช ขอร้องให้แต่งคัมภีร์นาคราชูปัตติกถา คัมภีร์โวหารัตถเภทและคัมภีร์วิชาวินิจฉัย

-อำมาตย์คือเจ้าตำบลปัญจขมพุกกับเสมียน ขอร้องให้แต่งคัมภีร์ราชเสวกที่ปนี

-มหาอำมาตย์เจ้าเมืองที่ชนาวา ขอร้องให้แต่งคัมภีร์นิริยกถาที่ปกะ

-อุบาสกสีลาเลทตูกะ ขอร้องให้แต่งคัมภีร์อุโปสถวินิจฉัย

-นักศึกษาขอร้องให้แต่งคำอธิบายปกรณ์สหัตถนี เป็นภาษาบาลี^{๖๘}

๓.๔.๓ แรงจูงใจของผู้แต่ง

ท้ายคัมภีร์ศาสนวงศ์ ผู้แต่งบันทึกว่า “อักษรตัวหนึ่งเท่ากับพระพุทธรูปองค์หนึ่ง เพราะฉะนั้น ผู้เป็นบัณฑิตควรเขียน(พิมพ์)พระไตรปิฎก” จุดมุ่งหมายที่ท่านแต่ง (๑) เพื่อบันทึกคำสอนพระพุทธเจ้าโดยย่อ รวบรวมให้จำง่าย (๒) เพื่อสรรเสริญและชื่นชมคุณพระรัตนตรัยในรูปร้อยกรองเป็นคาถาภาษาบาลี (๓) เพื่อเสนอหลักการและวิธีอธิบายพระไตรปิฎก (๔) เพื่อแสดงองค์ความรู้เรื่องเขตแดน เรื่องบ้านเมือง เรื่องโลก และเรื่องจักรวาล

๓.๔.๔ ลักษณะการแต่ง

ศาสนวงศ์แต่งเป็นบาลีร้อยแก้วผสมร้อยกรอง พรรณนาประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ที่เผยแพร่ไปสู่ดินแดนต่าง ๆ ผู้แต่งใช้ข้อมูลพงศาวดาร คัมภีร์และตำราของพม่า แต่งปีใดไม่มีหลักฐานแน่ชัด คัมภีร์นี้แต่งแล้วเสร็จเมื่อวันที่เพ็ญ เดือนอ้าย จุลศักราช ๑๒๒๓ ปี พ.ศ. ๒๔๐๕

๓.๔.๕ เนื้อหาโดยสังเขป

ศาสนวงศ์แบ่งเป็นตอน เรียกว่าปริจเฉท เนื้อหาที่แบ่ง ภาษาบาลีคือปริจเฉท^{๖๙} มี ๑๐ ปริจเฉท ดังตาราง

ปริจเฉท/ชื่อเรื่อง	เนื้อหา
ปริจเฉทที่ ๑ -ประวัติศาสตร์พระศาสนา ๙ สาย	ประวัติศาสตร์ศาสนา- มหากัสสปะ ปรรณเหตุสังคายนาพระ- ใช้ปีพุทธศักราช- ๑ประวัติสุภัททภิกษุ สังคายนาครั้งที่ - ๒ประการ สังคายนาครั้งที่ ๑๐วัตถุ - ๓เตียรถียป์ลอมบวช สังคายนาครั้งที่ -

^{๖๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒๑.

^{๖๙} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, หน้า ๖๕๔.

	<p>พระมหาโมคคัลลิตตสเถระส่งสมณทูตไปประดิษฐานพระศาสนาที่ต่าง ๆ คือ เกาะสีหล แคว้นสุวรรณภูมิ รัฐโยนก รัฐวนวาสี รัฐกัศมีระ คันทาระ รัฐมหิงสกะ รัฐมหารัฐ รัฐจีน-พระเถระปรัมปรา-ภิกษุสงฆ์-แตกแยก เกิดลัทธิมหายาน</p>
<p>ปริจเฉทที่ ๒ -ศาสนาในเกาะสีหล</p>	<p>พระมหินทเถระไปเกาะสีหล-พระมหินทเถระถามปัญหาพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะ-เกาะสีหลเกิดทุกข์ภัย-การทรงจำปริยัติ จารึกธรรมลงใบลาน-สงฆ์ชาวชมพูทวีปแยกคณะกับสงฆ์ชาวสีหล-พระเจ้าวิชัยพาหุและพระเจ้าปรักกมพาหุฟื้นฟูพระศาสนา - แปลพระสูตรเป็นภาษาสีหล ประวัติพระพุทโธสาจารย์พระพุทธานุชากรุ่งเรืองในเกาะสีหล-ภิกษุชาวสีหลทรงจำพระไตรปิฎก-พระเถระชาวสีหลแต่งคัมภีร์-</p>
<p>ปริจเฉทที่ ๓ -ศาสนวงศ์ในรัฐสุวรรณภูมิ</p>	<p>พระพุทธเจ้าเสด็จเมืองสุวรรณ- รัฐสุวรรณภูมิ-พระโสณและพระอุตตระมาสุวรรณภูมิ-(ชนเผ่า)พระโสณและพระอุตตระปราบผีเสื้อน้ำ-พระเจ้าอนรุทธะฟื้นฟูพระศาสนา-ประวัติพระอุตตราชีวะเถระกับพระฉปทเถระ-ประวัติพระธรรมวิศาล-พระพุทธวงศ์เถระและพระมหานาคเถระประดิษฐานพระศาสนาในรามัญ-พระเมธังกรเถระและพระเสวสุวรรณประดิษฐานพระศาสนาในรามัญ-พระเจ้าธรรมเจดีย์ฟื้นฟูพระศาสนาในหงสาวดี-พระเจ้าธรรมเจดีย์ส่งภิกษุไปเกาะสีหล-ภิกษุชาวรามัญแยกคณะ-พระเถระชาวรามัญแต่งคัมภีร์-</p>
<p>ปริจเฉทที่ ๔ -พระศาสนาในรัฐโยนก</p>	<p>ประวัติเมืองลำพูน ประวัติเมืองเชียงใหม่-ประวัติพระพุทธปฏิมาแก้วมณี-</p>

	พระนาคเสนเถระประดิษฐานพระศาสนาในโยนก- ^{๗๐}
ปริจเฉทที่ ๕ -พระศาสนาสุวรรณวาสี	ตำนานพระศาสนาในนครศรีเกษตร สุวรรณวาสี- วัตตโปงคะสมัยพระเจ้าท- ^{๗๑} พระรักขิตเถระประดิษฐานพระศาสนาในนครศรีเกษตร- พระเจ้ากุกกุฏสีสะพื้นฟูพระศาสนาในนครศรีเกษตร- พระอรหันต์ในนครศรีเกษตรแต่งคัมภีร์ธรรมศาสตร์-
ปริจเฉทที่ ๖ -พระศาสนาในพม่า -ประวัติศาสนาในรัฐอปรันตะ	๒ พระโยนกรักขิตประดิษฐานพระศาสนาในอปรันตะ ครั้งที่- ประวัตินครอริมหัทนะ รัฐตีพิมพ์ที่ปะ พม่า- เรื่องสมณกุตตะกะ- พระเจ้าอนรุทตะเลื่อมใสพระอรหันต์- สมณกุตตะกะแต่งคัมภีร์ปลอม- ๓พระอรหันต์ประดิษฐานศาสนาในพม่า ครั้งที่ - ประวัติพระอุตรราชิวะเถระ- พระอรหันต์ให้พระเจ้าอนรุทตะขอพระไตรปิฎกและพระ- ธาตุเมืองสุวรรณ พระเจ้าอนรุทตะจัดกองทัพรบเมืองสุวรรณ- อาถรรพ์ป้องกันเมือง พระเจ้าอนรุทตะแก้อาถรรพ์- พระเจ้าอนรุทตะขอไตรปิฎกจากสีหล- พระเจ้าอนรุทตะแก้ฤทธิ์พระเจ้านอนหาริ- องค์ ๒พระเจ้านอนหาริสร้างพระพุทธรูป - พระเถระ พระฉปะเถระพาพระเถระสีหลมานคร อริมหัทนะ- ที่มาจากสีหลแตกกัน สมัยพระเจ้าฉัตตคุหิณฑะ ไม่มีใครรู้ว่าใครเป็นอรหันต์ พระ- เจ้าฉัตตคุหิณฑะสั่งราชบุรุษปราบพื้นดิน พระสิลพุทธิเถระทัต ทาน พระโปลโลงกะนำแบบโลหะปราสาทสีหลมานครอริมหัทนะ- ประวัติพระทินนวิหาร- ปี ๕๐๐๐อายุพระพุทธรูปศาสนา - งคัมภีร์พระเถระนครอริมหัทนะแต่- สมัยพระเจ้ากยจวา- ประวัติอาจารย์ทิตาปาโมกข์-

^{๗๐} รัฐโยนกที่พระนาคเสนอยู่ คือเปอร์เซีย (Persian) ไม่ใช่เมืองลำปาง ผู้แต่งศาสนวงศ์เข้าใจว่าโยนกคือไทยภาคพายัพ เรื่องราวจึงไขว้เขว พระนาคเสนและพระเจ้านิลินทจึงกลายเป็นคนลำปาง

^{๗๑} หนังสืออชิรญาณเล่าว่า พระเจ้าทวตะปวง ครองราชย์สมบัติในนครศรีเกษตร เข้าใจว่าเป็นองค์เดียวกัน.

	<p>หญิงในนครอริมหัทธนะเรียนคัมภีร์- พระศาสนาในนครเกตุมดี รัฐไชยวัฒนนะ พม่าเถียงเรื่องน้ำตาลสดเป็นสุราเมรัยหรือไม่- พระศาสนาในนครชั้นธปุระ รัฐคัมภีที่ปะ พม่า- (เมืองเชียง) พระศาสนาในนครวิชัยปุระ- ที่ปะ พม่ารัฐคัมภี- มูลเหตุภิกษุในนครวิชัยปุระเป็นอลัชชี- ภิกษุแยกคณะอรัญญวาสีและคามวาสี- สมณกุตตะกชกมวย- สมัยพระเจ้าสีหสุระ- ประวัติพระกัณฐกชิปเถระ- พระเถระนครวิชัยแต่งคัมภีร์- พระเจ้าสังขยาโจโยนสร้างนครไชยปุระ- พระเจ้าสตีวะสร้างนครรัตนปุระ- พระศาสนาในนครรัตนปุระ- รัฐคัมภีที่ปะ พม่า พระเจ้าสิริสุธรรมราชาธิปติประหารภิกษุอลัชชี- สมัยพระเจ้ามะงอกรีจวาโจก^{๗๒} สงครามระหว่างพม่ากับรามัญ- ภิกษุห้ามสงครามโดยสันติวิธี- พระเจ้ามริญงอ ลบศักราช- สมัยพระเจ้ามหานรบดี^{๗๓} ประวัติพระมหาอริยวงศ์และพระเรตังเถระ- ชาติปติสมัยพระเจ้าสิริสุธรรมราชา^{๗๔} สมัยพระเจ้าศรีตรีภวนาฑิตยนรบดี- สมัยพระเจ้าสิริหังสวา- สมัยพระเจ้าโมฆาเพียนรบดี- สมัยพระเจ้าอเนยเสติภินทะ-</p>
--	---

^{๗๒} หนังสือราชาธิราช ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) เรียกพระนามกษัตริย์องค์นี้ว่า พระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง หนังสือราชาธิราช ฉบับรามัญ เรียกพระนามว่า พระเจ้ามังก้อง เพี้ยนจากคำพม่าว่า มะงอ ส่วนคำว่า ฝรั่ง มาจากภาษามคธ (บาลี) ว่า วรฺ แปลว่า ดีหรือประเสริฐ ใช้นำหน้านาม เรียกตามคำรามัญว่า บุเรงมังก้อง (วรฺ มังก้อง) อักษร ว เป็น พ ออกเสียงเป็น บ ในคำรามัญ วรฺ เป็น พรฺ คือ บรฺ ออกเสียงเป็น บุเรง สำเนียงไทยกลายเป็น ฝรั่ง ภาษาอังกฤษเรียก Meng khaung เป็นราชบุตรของ Meng-kyi-swa-soa-kai ซึ่งรามัญเรียกว่า มังคยิชะวาภิ แต่ในหนังสือวชิรญาณ เรียกว่า เม กยิชาจอไซ หรือตราพยา.

^{๗๓} หนังสือวชิรญาณ พระราชาองค์นี้คือพระเจ้าสีหสุบุเรงนรบดี คือ บุเรงนอง หรือ ตะเบงขเวตี้, เมเบิล โมด, ศาสนนวงศ์หรือประวัติศาสนา, หน้า๑๔๑.

^{๗๔} หนังสือวชิรญาณ คือ ศรีธรรมราชาธิปติ ฑุตยมังก้อง.

	<p>สมัยพระเจ้าอู่กั๊งสีกะ- ๒สร้างนครรัตนปุระ ครั้งที่ - สมัยพระเจ้ามหาธรรมราชา^{๗๕} พระเถระพม่าแสดงภูมิรู้ที่เมืองรามัญ ราชบุตรคิตขบถ- นดินหนีขบถพระเจ้าแผ่นดิน- สามเณรและพระภิกษุช่วยเหลือพระเจ้าแผ่นดิน- พระเจ้าแผ่นดินเสด็จกลับนคร- สมัยพระเจ้าสิรินันท์ธรรมราชาปวาริบัติ- สมัยพระเจ้ามหาปวรธรรมราชาโลกาธิบัติ- สมัยพระเจ้ามหาสีหสูรธรรมราชา- เรื่องภิกษุหนุ่ม- สมัยพระเจ้าสิริปวรมหาราชา- สวดปฏิฐานปกรณ์สะเดาะเคราะห์เมือง- เริ่มต้นเขียนคัมภีร์ลงในสมุด- สมัยพระเจ้าสิริสีหสูรฯ- เรื่องคณะห่มลาดไหล่- คณะห่มคลุมและคณะห่มลาดไหล่- สมัยพระเจ้ามหาสีหสูรธรรมราชาธิราช- พระอาจารย์โต้เถียงกันเรื่องห่มผ้า- ตั้งพระเถระเป็นกรรมการตัดสิน- บตีสมัยพระเจ้ามหาราชาธิ- เสียนครรัตนปุระแก่รามัญ- พระราชานครรัตนสิขะครองนครรัตนปุระ- พระมุนินท์โฆส ฝ่ายห่มคลุม- พระมุนินท์โฆสอุกเนรเทศ- พระมุนินท์โฆส ลาสิกขา- สมัยพระเจ้าสิริปวรมหาราชา- สมัยพระเจ้ามหาธรรมราชาธิราช- (จึงกูจา) ให้ประชุมสงฆ์พิจารณาลัทธิห่มผ้า พระเจ้าสิริปวรสูรฯ- พระราชารอออกพระราชบัญญัติให้ห่มคลุม- พระนันทมาลเถระ แปลและทำคัมภีร์- ครองราชสมบัติ (มองหม่อง) สมัยราชบุตรองค์กลาง- ยักษ์สร้างนครอมรปุระ-</p>
--	--

^{๗๕} หนังสืออชิรญาณ คือ มหาธรรมราชาเมงตรา.

	<p>สมัยพระเจ้าสิริปวราฯ ถวายวิหารแก่พระเถระ- พระราชาตั้งสังฆนายก- พระสังฆราชทำคัมภีร์- ร้อยเชิญพระบรมธาตุมาจากเกาะสีหสามณ- พระอดุลเถระร้อยพื้นหม้อผ้าดโหล- พระเจ้าแผ่นดินสั่งให้ภิกษุหม้อผ้าแบบเดียวกัน พระสังฆราชญาณภิกษุ เป็นต้นนิกาย- อมรปุระในเกาะสีห- ๔พระเจ้าศรีไตรภวนาทิตยฯ สร้างนครรัตนปุระ ครั้งที่ - พระราชปจฺฉาเรื่องพระเขี้ยวแก้ว- พระราชาหาหรือเรื่องที่ธรณีสงฆ์- ๒พระเจ้าสิริปวราทิตยฯ สร้างนครอมรปุระ ครั้งที่ - ตั้งพระไถยธรรมเป็นพระสังฆราช สมัยพระเจ้าสิริปวราทิตยวิษยานันตยส- พระเถระแปลคัมภีร์- ประวัติพระปัญญาสามีและผลงาน- รัชสมัยพระธรรมิกราช สร้างไตรปิฎกในแผ่นดินทองแดงและใน- ไบลาน พระธรรมิกราช สร้างเมืองมณฑลเศ- พระสังฆราชและพระเถระทำคัมภีร์- พระธรรมิกราชาโปรดให้พระภิกษุทำปฏิญญา- อธิ-กรณเรื่องสีมาสังกระ^{๗๖} คณะ ๕ประเทศพม่ามีสงฆ์ - พระศาสนาในนครวิชัยปุระ นครไชยปุระและนครรัตนปุระ-</p>
<p>ปริจเฉทที่ ๗ -ประวัติศาสนาในแคว้นกัมมิระ คันธาระ</p>	<p>-พระศาสนาในแคว้นกัมมิระคันธาระ-พระมหาโมคคัลลบุตร ติสสเถระส่งพระมัจฉันติกะเถระไปรัฐกัมมิระ คันธาระ พร้อม กับภิกษุ ๔ องค์</p>
<p>ปริจเฉทที่ ๘ -ประวัติศาสนาในแคว้นมหิงสะกะ</p>	<p>พระศาสนาในแคว้นมหิงสะกะ- พระมหาโมคคัลลบุตรตีสสเถระส่งพระมหาเรวตะเถระไป- แคว้นมหิงสะกะ พร้อมกับภิกษุ ๔ องค์</p>
<p>ปริจเฉทที่ ๙ -ประวัติศาสนาในแคว้นมหารัฐ</p>	<p>พระศาสนาในแคว้นมหารัฐ- พระมหาโมคคัลลบุตรตีสสเถระส่งพระมหาธรรมร-กษิตะเถระ ไปแคว้นมหารัฐ พร้อมกับภิกษุ ๔ องค์</p>

^{๗๖} สีมาสังกระ คือ สีมากระหนาบคาบเกี่ยวกัน ไม่รู้ว่าแดนของใครเป็นของใคร.

ปริจเฉทที่ ๑๐ -ประวัติศาสตร์นาในประเทศจีน	พระศาสนาในประเทศจีน- เถระไปประเทศพระมหาโมคคัลลิตตสเถระส่งพระมัชฌิม- จีนพร้อมด้วยพระกัสสปโคตตเถระ พระอลกเทวะเถระ พระ ก๊ก ๕ ทุททภิกษุเถระ และพระมหาเวตเถระไปยังรัฐจีน ไกล กับหิมพานต์
---	---

เนื้อหาสำคัญ พระโมคคัลลิตตสเถระในพระอุปถัมภ์พระเจ้าอโศกมหาราช เป็นประธานสงฆ์
 สังกายนาพระธรรมวินัยกำจัดความเห็นผิดของพวกเดียริณี แล้วส่งคณะสมณะทูตไปประกาศพระพุทธศาสนา
 ยังดินแดนต่าง ๆ รวม ๙ สาย ได้แก่ ๑) เกาะสิงหลหรือเกาะลังกา ๒) แคว้นสุวรรณภูมิ ๓) แคว้นโยนก ๔) แคว้น
 นวาสิ ๕) แคว้นอปรินตะ ๖) แคว้นกัสมิระคันธาระ ๗) แคว้นมหิงสะกะ ๘) แคว้นมหารัฐ ๙) แคว้นจีน

๓.๔.๖ คุณค่า

ศาสนวงศ์เป็นวรรณกรรมบาลีประเภทวงศ์ หรือ ว่างสปรกณ เป็นวรรณกรรมบาลีประวัติศาสตร์สังคม
 ไม่ได้อธิบายแบบอรรถกถา ฎีกา อรรถกถา หรือ โยชนา ผู้แต่งรวบรวมเนื้อหาจากหลายคัมภีร์ ศาสนวงศ์แต่งเป็น
 ภาษามคธ มีคุณค่าด้านวรรณศิลป์ ด้านประวัติศาสตร์และด้านสังคม บันทึกเล่าการเผยแผ่พระศาสนาใน
 นานาประเทศยุคหลังพุทธกาล

๓.๔.๗ การนำมาประยุกต์

ศาสนวงศ์มีคุณค่าในการศึกษาเพื่อนำมาประยุกต์กับสังคมปัจจุบัน ทำให้ทราบประวัติการสังคายนา
 ความเป็นมาของพระพุทธศาสนาหลังพุทธกาล สภาพสังคมหลังพุทธกาลซึ่งเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย อันแสดง
 ความไม่เที่ยงแท้แน่นอนของสรรพสิ่งในโลก

สรุปท้ายบท

วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาในบทนี้ แต่งในประเทศศรีลังกา ๒ เรื่อง ได้แก่ มหาวงศ์ ของ พระมหา
 นามเถระและคณะบัณฑิต ผู้แปลคือ ผศ. สุเทพ พรหมเลิศ และ ทิปวงค์ ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๒ ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง
 ผู้แปลคือ บัณฑิต ลิวชัยชาญ วรรณกรรมที่แต่งในพม่า คือ ศาสนวงศ์ ผู้แต่งได้แก่พระปัญญาสามี ชาวพม่า ผู้
 แปลคือ ศาสตราจารย์ร้อยตำรวจโทแสง มนวิฑูร (เปรียญ) ทั้ง ๓ คัมภีร์มีคุณค่าความสำคัญต่อการศึกษา
 ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในกลุ่มประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาเช่นชาวศรีลังกา พม่า ไทย ลาว เป็นต้น

คำถามท้ายบท

คำชี้แจง :

ตอนที่ ๑ คำถามอัตนัย มี ๑๐ ข้อ

๑. จงบอกประวัติผู้แต่งมหาวงศ์
๒. จงอธิบายสาระสำคัญในมหาวงศ์
๓. จงบอกจุดเด่นของมหาวงศ์
๔. จงบอกประวัติของผู้แต่งทีปวงศ์
๕. จงบอกความสำคัญของทีปวงศ์
๖. จงบอกจุดเด่นของทีปวงศ์
๗. จงบอกความเหมือนและความต่างของมหาวงศ์และทีปวงศ์
๘. จงบอกประวัติของผู้แต่งศาสนวงศ์
๙. จงบอกความสำคัญของศาสนวงศ์
๑๐. จงบอกจุดเด่นของศาสนวงศ์

ตอนที่ ๒ : คำถามปรนัย เลือกคำตอบที่ถูกต้องที่สุดเพียงข้อเดียว

๑. สาระสำคัญของมหาวงศ์ว่าด้วยเรื่องอะไร

ก. ความเป็นมาของพระพุทธศาสนาในลังกา	ข. ประวัติราชวงศ์ลังกา
ค. วรรณกรรมโบราณของลังกา	ง. พงศาวดารลังกา
๒. วรรณกรรมที่ว่าด้วยเรื่องราชวงศ์ลังกา เก่าแก่ที่สุดคืออะไร

ก. มหาวงศ์	ข. ทีปวงศ์
ค. ศาสนวงศ์	ง. พุทธวงศ์
๓. อะไรคือลักษณะเด่นของมหาวงศ์ที่แตกต่างจากทีปวงศ์

ก. ความยาวของเรื่อง	ข. อารมณ์ทางวรรณคดี
ค. ภาษาและสำนวนโวหาร	ง. ความเป็นมาของราชวงศ์ลังกา
๔. ในมหาวงศ์ พระพุทธเจ้าเสด็จมาลังกากี่ครั้ง

ก. ๒ ครั้ง	ข. ๓ ครั้ง
ค. ๔ ครั้ง	ง. ๕ ครั้ง
๕. มหาวงศ์จัดอยู่วรรณกรรมประเภทไหน

ก. ปกรณ์พิเศษ	ข. มงคลวิเสส
ค. สัททวิเสส	ง. พุทธวิเสส
๖. มหาวงศ์และทีปวงศ์ เรื่องไหนเป็นอรรถกถาของเรื่องไหน (เมื่อเทียบอรรถกถา)

ก.มหาวงศ์เป็นอรรณภกาของทีปวงค์
ข.มหาวงศ์และทีปวงค์เป็นอรรณภกา
วงค์

ข.ทีปวงค์เป็นอรรณภกาของมหาวงศ์
ง.มหาวงศ์และทีปวงค์เป็นอรรณภกาของศาสน

๗. ใครคือผู้แต่งศาสนวงค์

ก.พระปัญญาสามี

ข.พระสิริมังคลาจารย์

ข.พระอุปติสเถระ

ง.พระพุทธโฆสาจารย์

๘. ใครเป็นผู้แปลศาสนวงค์อักษรโรมัน เป็นภาษาไทย

ก.ศาสตราจารย์เสฐียร พันธรังสี

ข.ศาสตราจารย์ จำนงค์ ทองประเสริฐ

ค.ศาสตราจารย์ร้อยตำรวจโทแสง มนวิฑูร ง.ศาสตราจารย์.ดร.จำลอง สารพัดนึก

๙. ศาสนวงค์ จัดเป็นคัมภีร์ประเภทใด

ก. ปกรณ์พิเศษ

ข. มงคลวิเสส

ข. สัททาพิเศษ

ง. พุทธาวิเสส

๑๐. ใครเป็นผู้ถอดความศาสนวงค์ภาษามคธเป็นอักษรโรมัน

ก.เซอร์วิลเลียมโจนส์

ข.ฮันส์ ไกเกอร์

ข.ดร. เมเบิล โบิด

ง.ดร.แอฟราม โนม ซอมสกี

เอกสารอ้างอิงประจำบท

กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร. พระคัมภีร์ที่ปวงศ์. แปลโดย นายปู้ย แสงฉาย และคณะ.

กรุงเทพมหานคร : ๒๕๒๖.

บัณฑิต ลิวชัยชาญ. พระคัมภีร์ที่ปวงศ์: ตำนานว่าด้วยการประดิษฐานพระพุทธศาสนาในลังกาทวีป, กรม

ศิลปากร พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท เอ็ดดิสัน เพรส โพรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๗.

พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหา

จุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

พระราชวรมุนี (ประยูรย์ ปยุตโต). พุทธธรรม (ฉบับปรับปรุงและขยายความ). พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร

: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๒๙.

พระเมธีธรรมาภรณ์(ประยูร ธมมจิตโต) และคณะ (แปล). วิมุตติมรรค. กรุงเทพมหานคร :บริษัทเคล็ดไทย

จำกัด, ๒๕๓๘.

เมเบิล โมด. ศาสนวงศ์หรือประวัติศาสตร์. แปลโดย แสง มนวิฑูร. งานพระราชทานเพลิงศพสมเด็จพระ

พุทธาจารย์ (โสม ฉนโน). พระนคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๐๖.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร :

นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๕๖.

ศิลปากร, กรม. กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์, **วรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์** เล่ม ๑. กรุงเทพมหานคร:

กรมศิลปากร, ๒๕๓๔.

สุเทพ พรหมเลิศ แปล, คัมภีร์มหาวงศ์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

แสง มนวิฑูร. ศาสนวงศ์หรือประวัติศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ ๒. งานพระราชทานเพลิงศพพระราชธรรมสุนทร

(ฉ่อง ถาวโร) อดีตเจ้าอาวาสวัดพิชยญาติการาม รองเจ้าคณะภาค ๑๖. กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร,

๒๕๔๐.

<http://webcache.googleusercontent.com/> (วันที่ ๕ เมษายน ๒๕๕๔)

<http://webcache.googleusercontent.com/> (วันที่ ๕ เมษายน ๕๔)

<http://webcache.googleusercontent.com/> (วันที่ ๕ เมษายน ๕๔)